

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 4, İstanbul 2001,

Servet-i Fünûn Dergisinde Yayımlanmış Önemli Bir Anket:

TAHKİKAT-I EDEBİYE SÜTUNLARI I*

*Handan İNCİ***

* Bu makale hacimli olması nedeniyle iki kısma ayrılmış olup, ikinci kısmı gelecek sayıda yayımlanacaktır.

** Yard. Dr., Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

ÖZET

Anket ve röportajlar, edebiyatçıları birinci elden tanımak için son derece verimli kaynaklardır. Ruşen Eşref'in "Diyorlar ki (1918)" adı altında yayınladığı röportaj serisi, Türk edebiyatında bu türün ilk ve en önemli örneklerinden biri kabul edilir. Büyük ilgi çeken bu çalışmadan bir yıl sonra, "Servet-i Fünun" dergisinde, gene türünün ilklerinden olan önemli bir anket serisi yayınlanır. "Tahkikat-ı Edebiye Sütunları" başlıklı bu ankette, geleceğin edebiyat tarihçileri için dönemin yazarları hakkında ne düşündükleri, hangi akıma bağlı oldukları, en beğendikleri ve etkisi altında kaldıkları yerli ve yabancı yazarlar, kullandıkları takma adlar gibi sorular yöneltilir. Dönemin on yedi önemli yazarının (Abdülhak Hâmid, Cenab Şehabeddin, Süleyman Nazif, Sami Paşazâde, Sezai, Fâik Ali, Hüseyin Câhid, Mehmed Âkif, Ahmed Reşid, Kemal Paşazâde Said, Said Paşa, Hüseyin Suad, Halide Edib, Yusuf Akçura, Ali Ekrem, Ali Kâmi, Ahmed Hikmet, Rıza Tevfik) cevap gönderdiği bu anket serisi, ilk defa Latin alfabesine aktarılarak yayınlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yeni Türk Edebiyatı, Anket, Servet-i Fünun.

Edebiyat tarihi açısından verimli kaynaklar olan anket ve röportajların bizdeki ilk ve en önemli örneği, Ruşen Eşref'in *Diyorlar ki* (1918) adlı kitabıdır.¹ Gazete ve dergilerin sayı ve nitelik olarak gelişmesine paralel olarak, özellikle Cumhuriyet sonrasında sayıları artan bu gibi anket ve röportajların bazıları daha sonra kitaplaştırılmış² bazıları da

¹ Ruşen Eşref, 1916'da *Servet-i Fünun* ve *Türk Yurdu*'nda tefrika etmeye başladığı anket serisini 1917-1918 yılları içinde *Vakit* gazetesinde tamamlamış ve 1918'de kitap halinde yayımlamıştır.

² Hikmet Feridun Es, *Bugün de Diyorlar ki*, İstanbul 1932; Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?*, İstanbul 1960; Kemal Özer, *Sanatçılarla Konuşmalar*,

gazete-dergi koleksiyonlarının sayfalarında kalmaktan öteye gidememiştir. Bu tür edebiyatçı anketlerine ilginç bir örnek de *Servet-i Fünûn* dergisinin, *Diyorlar ki'*den bir yıl sonra -belki de onun kazandığı yoğun ilginin etkisiyle- düzenlediği, “Tahkikat-ı Edebiye Sütunları” başlıklı anket serisidir.

Anketin hedefi, geleceğin edebiyat tarihçileri adına, birinci elden çeşitli bilgiler derlemektir. Anketin başında bu gaye, eski edebiyatçılara dair yetersiz bilgileri, kuru bir dille aktarmaktan öteye gitmediği ileri sürülen şuarâ tezkirelerine yöneltmiş şu eleştiri ile belirtilir:

“Eslâf kimleri okumuşlar, nasıl yazmışlar ve ne türlü yaşamışlardır?” suallerine ekseriya bir cevap vermeyen tezkiretü's-şuarâ mecmualarının seng-i mezar kitâbesi, yahut nüfus tezkiresi kadar muhtasar ve ruhsuz sahifeleriyle bir edebiyat tarihi yazmak ne kadar güç olduğunu düşündük; ileride böyle bir tarih yazacakların eline bir mâlûmat menbaı tevdi etmek istedik. Ve üdebâmızın bir çoğuna birkaç sene evvel birer tezkire ile müracaat ettik.”

Ankete, devrin önde gelen isimleri arasında yer alan on yedi kişi cevap gönderir: Abdülhak Hâmid, Cenab Şehabeddin, Süleyman Nazif, Sami Paşazâde Sezai, Fâik Ali, Hüseyin Câhid, Mehmed Âkif, Ahmed Reşid (H. Nâzım), Kemal Paşazâde Said (Lastik Said), Said Paşa, Hüseyin Suad, Halide Edib, Yusuf Akçura, Ali Ekrem, Ali Kâmi, Ahmed Hikmet ve Rıza Tevfik.³

İstanbul 1979; Şinasi Özdenoğlu, *Edebiyatımızın Beş Ana Meselesi Üzerine Tahliller ve Konuşmalar*, İstanbul 1949; Nusret Safa Coşkun, *Milli Bir Edebiyat Yaratabilir miyiz?*, İstanbul 1939; Neriman Malkoç, *Edibeler, Sefireler, Hanımefendiler*, İstanbul 1999.

³ Abdülhak Hâmid, nr.1420, 31 Temmuz 1335, s.252; Cenab Şehabeddin, nr.1422, 14 Ağustos 1335, s.271; Süleyman Nazif, nr.1425, 4 Eylül 1335, s.311; Samipaşazâde Sezai, nr.1426, 11 Eylül 1335, s.325; Fâik Ali, nr.1427, 18 Eylül 1335, s.332; Hüseyin Câhid, nr.1428, 25 Eylül 1335, s.346; Mehmed Âkif, nr.1429, 2 Teşrin-i Evvel 1335, s.360; Haleb vâli-i esbâkı Reşid, nr.1430, 9 Teşrin-i Evvel 1335, s.371; Said, nr.1431, 16 Teşrin-i Evvel 1335, s.371; Said Paşa, nr.1432, 23 Teşrin-i Evvel 1335, s.20; Hüseyin Suad, nr.1433, 30 Teşrin-i Evvel 1335, s.32-33; Halide Edib, nr.1434, 6 Teşrin-i Sâni 1335, s.48; Yusuf Akçura, nr.1435, 13 Teşrin-i Sâni 1335, s.58; Ali Ekrem, nr.1436, 20 Teşrin-i Sâni 1335, s.66; A. Kâmi, nr.1437, 27 Teşrin-i Sâni 1335, s.82; Ahmed Hikmet, nr.1439, 11 Kânun-ı Evvel 1335, s.101-102; Rıza Tevfik, nr.1440, 18 Kânun-ı Evvel 1335, s.113,115-120.

Anket sütunlarında sorularının açık bir listesi yer almadığı halde, verilen cevaplardan aşağı yukarı şu sorulara cevap istendiği anlaşılmaktadır: Klasizm, romantizm, realizm ve sembolizm akımları hakkında ne düşünüyorsunuz? Hangi akıma bağlı olarak eser veriyorsunuz? Arap, Fars ve Batı edebiyatlarından kimleri okudunuz? Bunlar içinde en çok beğendikleriniz ve etkisi altında kaldıklarınız kimlerdir? Türk edebiyatı içinde en çok beğendiğiniz, okuduğunuz isimler kimlerdir? Sanatta gayeniz nedir? Hangi gazete ve dergilerde yazdınız? Kullandığınız takma adlar var mıdır? Eserleriniz içinde en çok hangilerini beğenirsiniz?

Anket cevaplarının birbirinden farklılık gösteren numaralarından ve bazı ifadelerden anlaşıldığına göre (meselâ diğerlerine sorulduğu halde, Ahmed Hikmet'in "Bunu siz sormuyor iseniz de ben söyleyeceğim..." diye Türkçe'de beğendiği yazarları sıralamak istemesi), ankete katılanlara ortak bir soru listesi gönderilmemiş, bunun yerine belli başlı sorular her yazar için değişik biçimlerde tekrarlanmıştır.

Bununla birlikte, Rıza Tevfik'in, Abdullah Uçman'da bulunan evrakı içinden çıkan anket sorularıyla, en azından Rıza Tevfik'e sorulanların tam olarak neler olduğu anlaşılmıştır. Midhat Cemal imzasını taşıyan⁴ bu listeye göre Rıza Tevfik'ten cevabı istenen sorular şunlardır:

Klasizm, romantizm, realizm, sembolizm gibi mesâlik-i edebiyeden hangisine sâliksiniz. Bunlar hakkında düşündükleriniz nedir?

Arab'tan, Acem'den, Frenk'ten, Türk'ten en çok okuduğunuz, taht-ı tesirinde kaldığınız müellifler ve şairler kimlerdir? Ve hangilerini çok seversiniz?

Hangi gazetelere yazdınız, imzanızla ve imzâ-yı müsteâr ile?

Eserlerinizle yürüttüğünüz gaye nedir?

Bizim Türk şairlerinden kimi tercihen seversiniz?

Eserlerinizin içinde hangisini tercihen seversiniz?

Ankete gelen cevaplar içinde her soruyu kısa birkaç cümle içinde cevaplayanlar olduğu gibi (Abdülhak Hâmid, Hüseyin Cahid, Mehmed Âkif), sayfalar süren açıklamalara girişenler de vardır (Cenab Şehabed-

⁴ Bu bilgiye göre, anket sayfasında adı olmayan hazırlayıcı Midhat Cemal Kuntay olmalıdır. Abdullah Uçman, "Rıza Tevfik'e Mektuplar", *Tarih ve Toplum*, sayı 142, Ekim 1995, s.10-15.

din, A. Kâmi, Rıza Tevfik). Cevaplar özellikle iki noktada yoğunlaşır: Tercih edilen edebiyat akımı ve çok okunan, beğenilen, ektisinde kalınan yazarlar. Edebiyatçıları kendi ifadelerinden tanıma imkânının çekiciliğini kabul etmekle birlikte, bu gibi anket ve röportajlara verilen cevapları, yazarların “oldukları” ile “olmak istedikleri” arasındaki farkları gözden kaçırmadan değerlendirmek gerektiği de tabiidir.

Abdülhak Hâmid

21 Temmuz 1326 tarihli kerem-nâmenize şimdiye kadar cevap veremediğim için mahcubum. Bugün elime aldığım kalem beni çoktan terk etmiştir ki bunu da siz çoktan görmüş anlamışsınızdır. Lâkin mültefitâne yazılmış bir mektuba mukabeleten arz-ı teşekkür etmemeyi her iki mânâsıyla mugayir-i edeb bulduğumdan bir seneden ziyade imtidâd eden gayr-ı ihtiyarî sükûtuma nihayet vermek mecburiyetindeyim. Binaenaleyh hakk-ı hakîrânemde izhâr buyurduğunuz âsâr-ı teveccüh ve muhabbetten pek ziyade mütehasis ve müteşekkir olduğumu size ityân ediyorum. Bugün hatırınızda olup olmadığını bilemediğim o mektubunuzdaki meseleye gelince: Garb üdebâsıyla pek o kadar meşgul olmadığımı, İran şuarâsından Sâdî ile Hâfız'ı ve Firdevs'i'yi sâirlerine tercih ettiğimi ve frenklerden ise Shakespeare, Hugo ve Lamartine ve Corneille ile Racine'den başkalarıyla tevaggulüm mahdud bulunduğunu ve romantizm, realizm, sembolizm, klasizm meslekleriyle benim bile bile hiçbir münasebetim olmayıp âsâr-ı kemterânemden bunların cümlesiyle ihtilâta bulunduğuma kâil olanlar var ise de itikadımca -Hamidizm- den başka sâlik olduğum meslek gösterilemeyeceğini ve eslâf-ı Osmaniye içinde sair üdebâmız gibi kudemâdan Fuzûlî, Bâkî, Nâbî, Nef'i, Nedîm, Gâlib ve emsâli eâzım-ı şuarâyı kemâl-i ihtirâm ile yâd ve hattâ bunlardan bazılarını taklide dahi itiyâd ettiğim malûm ise de en sahîh feyzü'l-ilhâmı -Şinasi ve Kemal ve Ekrem mektebinden telakki eylediğimi; ve kendi âsârımdan hangisini takdir ettiğime gelince, bunlar evlâd kabilinden olmakla birini diğerinden ziyâde sevmek kabil olamayıp cümlesini de kâh takdir ve kâh tekdîr etmekte muztarr kaldığımı beyana müsâraat eder ve -hayat-ı hususiye-i mesainizin hudûd-ı esâsiyesi nedir?- sualine cevaben de edebiyat, siyasiyat ve bir de maatteessüf hevâiyattır derim.

Cenâb Şehabeddin

Sembolizm, realizm, romantizm mesleklerinden hangisine sâlik olduğumu soruyorsunuz. Eğer rüfekâ-yı mesâlikimizden birisi şu üç mezheb-i kalemiyeden birine intisâb-ı ciddi iddiasında bulunmuş ise bu dava bendenizi ancak mütebessim bırakabilir. Zira, bildiğime göre üçünün de bizim edebiyatımız, ve alel-husus edebiyat-ı manzumemizle münasebeti yoktur. Biraz izâh edeyim: Sembolizm dairesinde tanzim edilen eş'âr anlaşılma için nâzım ile kariini arasında az çok uzun bir müddetten beri takdir edilmiş bir mukavele-i zımniye sayesinde bazı kelimât-ı meâni-i lügavî ve ıstılâhiyeleri hâricinde bazı medlûlâtı mukayyed olmalı. Meselâ, bir şair: “Nergis-i cânânı takbîl eyledim.” demiş olsa kariininden edebiyat-ı kadîmemizle ülfeti olanlar “nergis-i cânân” terkibinden “dîde-i yâr” mânâsını istihrâc edebilirler. Zira “nergis-i çeşm”, “nergis-i dîde” izâfet-i teşbihîyeleri âsâr-ı kudemâda o kadar görülmüştür ki o eserlerle istinâs-ı dimâğiyesi olanlarca “nergis” kelimesi mânâ-yı lügavîsi ile münasebeti olan “göz” kelimesini hatıra getirir. İşte anlaşılma arzusundan vazgeçmeksizin “sembolik” şiir yazmak ancak böyle “çeşm” ile “nergis” gibi münasebetleri olan bir çok kelimât ve efkâra mâlikiyet sâyesinde mümkün olabilir. Halbuki lisanımızda, daha doğrusu edebiyatımızda bu lehçe o kadar teng ve mahduddur ki yalnız sembolizm sahasında icâle-i kaleme kalkışan bir şair şâyân-ı merhamet bir yoksulluğa mahkûm kalır. Binaenaleyh kendim şiirde sembolizm taraftarı olmadığım gibi erbâb-ı nazmımızdan hiç birisinin de muhafaza-i ciddiyet etmek şartıyla sembolik olamayacağına kailim.

Realizm eğer Emile Zola'nın nazariyat-ı malûmiyesine mülâyim eserler yazmak mesleği ise bunun nazımda pek hazin ve yâbis neticeler vereceğinden eminim. Realizm mesleğinin mehd-i zuhuru olan Fransa ve Almanya'da Emile Zola'nın nazariyâtına muvâfık neşideler vücuda getirmiş bir şair tanımıyorum. Zola, Daudet, Mauppassant gibi mekteb-i hakikiyyûn esâtizesinin nâzımları bile “realist” değil “parnasyen”dir. Yok, eğer realizm tabiriyle “İmpersonnel: Gayr-ı şahsî” eserler cem ediyorsak, evet bu itibarla külliyât-ı nazmiyemizde bazı “realist” parçalara tesadüf edilebilir. Kendi hesabıma söyleyebilirim ki ben realist değilim. Ve eğer manzumelerim arasında gayr-ı şahsî olanlar varsa farkına varmayarak realist oluverdiğim saatlerin mahsulüdür. İlâve ederim ki kendisine program olarak realizm nazariyâtını kabul etmiş bir Osmanlı nâzımı da tanımıyorum.

“Romantiz”me gelince: Malûm-ı âlinizdir ki, bu da evvelâ Almanya'da ba'de Fransa'da “klasizm”e karşı bir isyan-ı dimâği idi. Üç asır kadar devam eden Yunan mukallidliğinden yorulan fikirler “klasizm” mesleğinin esaslarını tecrübe eden nazariyât-ı edebiyeyi kemâl-i suhuletle kabul etmiş, “romantizm”e râgıb olmuştur. Halbuki bizde Avrupa'dakine muâdil bir “klasizm” devri cereyan etmedi. Bizim İran mukallidliği ile geçindiğimiz zamanlarda da (filan ve filan kelimeler necîb ve nezihtir, nazma dâhil olabilir; filan ve filan kelimeler galîz ve fûrû-mâyedir, havza-i neşâidden mehcûr kalmalılar) gibi bir asalet-i lügaviye salnâmesi mevcut değildi: Victor Hugo'nun *Cromwell* mukadimesindeki nazariyât-ı malûmesi bizim edebiyatımıza kabil-i tatbik değildir, bâ-husûs elfâz itibariyle. Eğerçi Kemal Bey merhum ile muassırını mânâ itibariyle edebiyatımıza hafif bir “realizm” çeşnisi vermişlerse de bu vadiye ne bendeniz, ne de muassırlarım onlara pey-rev olmadık.

Şimdi, zannederim, soracaksınız ki: “Öyle ise sen nesen?” Eğer bir şey olmak için sabıkü'z-zikr üç meslekten birine mensup olmak meşrût ise bendeniz hiçbirisi değilim. İtiraf edeyim ki itikadımca şair olmak için o mesleklerden birine intisâb zarurî değildir.

Edebiyat, sanayi-i nefiseden biri olduğuna ve sanat güzellikten başka miyar tanımayacağına nazaran herkesin mesleği eserlerinde temin-i melâhat için müracaatı ihtiyâr ettiği vesâitin mecmuudur, sanırım. İtikadım bu olduğu için mesâlik-i malûmeden hiç birine esir olmadım ve olmak lüzumunu hissetmedim. Ve artık anlarsınız ki güzellikten başka bir mesleğin mürevveci de olamam.

2. Arap'tan kimseyi okumadım. Maamafih Arab tarih-i edebiyatını, edebiyat-ı Arab'ın revîş-i tekâmülünü bir fikr-i umumî, bir mefhûm kelime şeklinde bilirim. Acem'den yalnız *Hâfız Divanı* ile Şeyh Sâdî'nin âsârını okudum. Frenklere gelince: Fransız, Alman, İngiliz, İtalyan üdebâ-yı meşhûresinin başlıca eserlerini hemen kâmilin okuduğumu zannediyorum.

Beğendiklerim: Fransızlardan Lafontaine, Moliere, Victor Hugo, Lamartine, Richepin, Albert Samain. Almanlardan Goethe, Schiller, Klopstock, İngilizlerden Shakespeare, Milton, Wordsworth, Byron. İtalyanlardan Dante, D'anunzio, Amici, Fogazzaro.

3. Gerek bendeniz ve gerek muassırlarım üzerinde icrâ-yı tesir eden en ziyade Fransa'nın parnasyen şairleri Coupe, Prudhomme, Mendes ve emsâlidir. Bunlardan başka Albert Samain'in kendi üslubumda nüfuzu olacağını zannediyorum.

4. Fuzûlî'yi.*

5. Matbu eserim: *Hac Yolunda*, gayr-ı matbu: “?”.

6. Kemal Bey merhumun her müellifin âsârına karşı vaziyetini hakkındaki sözünü tahattur buyrunuz. Maamafih itiraf edeyim ki bendeniz âsârıma karşı pek az müşfik bir pederim.

7. Alel-umum sanat ve alel-husus edebiyat için güzellikten başka gaye tanımam. İtikadımca güzel bir eser vücuda getirerek karşılarında tatlı bir hülya uyandıran şair muvaffak olmuştur. Rica ederim, tahattur buyurunuz ki itikadımın böyle olduğunu söylemekle eserlerimin güzelliğini iddia etmiyorum. Yazdıklarımın bir kaçı ile bazı kariin-i mümtâzeye bir heyecan-ı latif bahşedebilmiş isem kendimi takib ettiğim gayeye vâsıl olmuş addederim. Fakat buna nâil oldum mu?

S ü l e y m a n N a z i f

Basra, 24 Şubat 1325

Mesâlik-i edebiyeden hangisi dâhilinde yazı yazdığımı -en mukaddes tanıdığım şeylere yemin ederim ki- ben bilmem. Nasıl çalıştığım da kat'iyen meçhulümdür. Sözde edebiyat ve siyasyata taalluk eden yazılarımın belki on misli, yirmi misli kadar meclis kararlarıyla muhâsebe derkenarlarına müstenid şeyler yazdım. Hayat-ı mesaim üslub-ı ifademden daha perişandır, hayat-ı hususiyem daha muntazam olmadığı gibi. Bazen bir ay hücre-i işgalime kapanır ve bilâ-inkıtâ okur ve yazarım. Bazen haftalarca en ziyade kaçtığım ve tiksindiğim âdâvat kıraat ve tahrir olur.

Arap şairlerinden hiç birisini, şahsiyet-i beyanımda avâmil-i teşekkülünden olabilecek kadar okumadım. Bu lisanı âsâr-ı edebiyesinden suhuletle istinbât-ı meâl edecek derecede bilmem. Bil-umum mahfuzât-ı Arabiyem elli beyiti tecavüz etmez. Daha pek genç iken elli mütecâviz

* Bizim şairlerden tercihen beğendiğiniz kimdir sualine cevabım.

Acem şairinin üç binden ziyade beyitini ezberlemiştım. En çok sevdiğim Ürfi-i Şirazi'dir. Eğer bir Acem şairinin yazılarında nüfuz-ı dehâsı mahsûs veya mevcut olabilirse o da Örfi'den başkası olamaz. Fakat o büyük şairle bu küçük muharrir arasında üç yüz sene ile üç bin kilometre vardır.

Ürfi kadar Victor Hugo'yu da okudum. Edebiyat-ı insaniyenin bu en yüksek şâhikası karşısında ne kadar eyyâm ü leyyâl temâşâ ve tahassüs geçirdiğimi tasavvur edemezsiniz. Victor Hugo kadar İngiliz şair-i mütehevveri Byron ile Norveçli İbsen'i de okudum ve sevdim. İngiliz ve Norveç lisanlarını bilmediğim için her ikisinin âsârını Fransızca tercümelerinde tettebbu etmekle iktifaya mecbur olmuş ve bununla beraber güzelliklerini bilhassa İbsen'in nazar-pîrâ-yı idrak olan mehâsin-i lâ-yemutunu hayran hayran temâşâ edebilmişim. Şu üç şair-i garbîden başka nazımda Lamartine ile Sully Prudhomme, nesir ve hikâyede Alphonse Daudet ile Emile Zola çokça okuduklarımdandır.

Lisanımızda yeniler kadar eskilerin de mahlûkat-ı mâneviyesindenim ve Ahmed Paşa, Fuzûlî, Bâkî, Nef'î, Nâbî, Râgıb Paşa'dan hâlâ zevk-yâb-ı edebim. Şeyh Galib'ten bir şey anlayamadım. Benim gıllat-ı zevk ve idrâkimden olmalı.

Müteahhirîn-i üdebâdan Şinasi merhumun bende doğrudan doğruya hiçbir feyzi yoktur. Ziya Paşa'yı çok severim de lemeât-ı dehasından mevcudiyet-i muzlîmem hisse-yâb olamadı. Fakat ondan sonra gelenler böyle değildir. Sırasıyla Abdülhak Hâmid, Namık Kemal, Mahmud Ekrem, Ebüzziya Tevfik, Sezai Beylerden pek çok müstefid oldum. Muassırlarımdan fikir ve idrâkimi nasâyihiyile en çok tenvir eden zavallı Abdülhalim Memduh olmuştur. Son nefesine kadar bana karşı uhuvvet-i vicdaniye muhafaza etmiş olan bu bî-nasib-i baht ü ömrün zıyâ-ı nâ-behengâmına ben de son nefesime kadar acıyacağım. Bugünleri görmeğe o biçare herkesten ziyade müstehak idi. Burada gözlerimin yaşardığını hissediyorum. Geçeyim.

Dünyada pek az adam vardır ki zamanının ashâb-ı tefekkürüne mağlub-ı nüfûz olmasın. Hem-sinlerimden Tevfik Fikret, Cenab Şehabeddin, Hâlid Ziya Beyleri daima severek okudum. Dâder-i vicdanım Süleyman Paşazâde Sâmî'nin meveddet-i kıymetdârı gibi refâkat ve soh-

betiyle de ihyâ-yı sinnîn-i edeb etmişim. İşte size hüvviyet-i mânevi-yemin tarihçe-i bî-sûdu.

Sami Paşazâde Sezai

Bugün aldığım mektubunuzdaki suallere meşguliyet hasebiyle acele cevap vermek mecburiyeti var.

Sembolizm, realizm, romantizm mesâlik-i tahririnden hangisine sâlik olduğumu vukûf-ı edebiyenize benden ziyade eserlerim söyler. Burada sözü:

Münferid vâsıta-i rü'yet iken
Göremez kendisini dâde bile

diyen üstad Kemal'e bırakıyorum. Esnâ-yı neşrinde kendisine gönderdiğim *Sergüzeşt* hakkında şöyle bir mütâlaası vardı: “Eserinin en büyük meziyeti de tarifât ve tasvirâtın fevkâlade şairâne olmasıyla beraber fen ve hakikat dairesinden çıkmamasıdır.”

Meslek-i edebiyem tamamen realizme aittir. Bununla beraber edebiyatta mektep yoktur. Her güzellik bir mekteptir. Şiir ve edebde yalnız iktidar ve dehâ vardır. Suallerinizin hepsine “dêfinitif” cevaplar verilemez. Ruhun hâli, âmâli, heyecanı, harekâtı sinematografa alınamayacağı gibi edebiyattaki gaye-i müellif de tahdid ve tarif olunamaz. Zira ona ebediyeti okşayan bir dest-i meçhul, âsârını değil ihsâsâtını ruhtan başka bir sahifeye nakşedemeyeceği idrak-gürîz ve insan-nâ-şinâs âlemler gösterir.

Kendimden bahsettiğim zaman en sıkıldığım esnâlardır; mevcudiyet-i edebiyemden de öyle. Her ne kadar

Ez-hesti-i huyiş der-kemanem⁵

ise de.

Fransızca'da, Fârisî'de, Türkçe'de Shakespeare'i, Victor Hugo'yu, Sâdî'yi, Kemal'i hevâic-i ruhiyeden olarak okudum. Bu âsâr-ı dehânın ruhuma verdiği kuvvetle Maupassant'da Zola'da kitâbe-i hayatın sahâif-i elîme-i hakikiyesini tedkik ederim. Bununla beraber eserlerinde aşkın, sevdanın, iftirâkın, ihtirâsât-ı insaniyenin ebedî hıçkırarak ağladığı Alfred de Musset'yi, Hâmid'i bunlardan az okudum diyemem. Ekrem de

⁵ Kendi varlığımdan şüphedeyim.

şimdi zan olunduğu gibi, öyle bertaraf edilecek şairlerden değildir. Balzac'ın külliyât-ı âsârı içinde okumadığım kitabı pek çok değil.

Her bir sualinizin cevabı bir kitaptır. Bir kelimedede bir kitap gördüğüm olsa da ben o i'câz-ı îcâza muktedir erbâb-ı dehâdan değilim. Onun için suallere yirminci asrın makinelerindeki süratle cevap vererek geçiyorum. İlim, edebiyata teşbih edilemez. Ulûm-ı tecrübenin dünyayı değiştiren terakkisini görüyoruz. Edebiyatta böyle bir terakki var mı? Bugün Homer'in, Dante'nin, Shakesperae'in âsârının fevkinde olarak şiir ve edeb terakki etmiş midir? İlme bi-hakkın tatbik edilen terakki kelimesinin edebiyata, alel-ıtlak edebiyata münasebetini bulamıyorum. Bu sabah, efendim, bülbülleri dinledim, hakikaten bu bahar nağmelerinde terakki etmişler, yahud, tulûu seyrettim, büyük siyah gözleri temâşâ ettim, bu sabah hakikaten ikisinde de büyük âsâr-ı terakki lemean eyliyor denilir mi? Nef'i'nin eşârındaki âhengi Wagner'in musiki-i dehâsına teşbih eylesem mübâlağa etmiş olurum, fakat pek çok değil. İnsan Fuzûlî'den ziyade nasıl şair, Nedim'den ziyade nâzekî-i şiire nasıl mâlik olabilir?

Şimdi “Eserleriniz içinde hangisini beğenirsiniz?” suali geliyor:

Eğer eserlerim içinde beğenilecek bir şey varsa Paris'te *Şurâ-yı Ümmet*'e yedi sene yazdığım mütâlaalardır. Ben onları beğenirim.

İstanbul'da bir çok gazetelerde mütâlaalarım varsa da eski *İttihad* ile eski *İkdam*'dan başkalarının isimlerini hatırlayamıyorum.

F a i k A l i

Midilli, 15 Nisan 1326

1. Garb edebiyatıyla sathî bir surette meşgul oldum. Ve ihtimal ki böyle müteveggil olmadığım için ondan zevk-yâb olamadım. Şuarâ-yı Arab içinde Kays-ı Âmirî eşârı görüp okuyabildiğim Garb şairlerinin bence en hissîsi ve en büyüğüdür. Acem şairlerinden en ziyâde Ürfî'yi sever ve takdir ederim. Frenk müelliflerinin âsârından eski, yeni epeyce şeyler okudum. Şairlerinden -eğer böyle bir tefrik câizse- Lamartine, Hugo, Sully Prudhomme, nâsirlerinden Zola, Daudet, Maupassant en çok tettebbu ettiklerimdir. Yeni şairlere de bigâne kalmamaya çalıştım. Mütâlaa-ı ciddîsi olduğumuz müellifler bittabi bize birer muallim, birer rehber olmuşlar, bizde az çok bir tesir bırakmışlardır. Fakat mutlaka o

tesirin altında yazı yazmak lâzım gelir mi bilemem. Tesirâtına mutlak olarak tâbi olduğum tabiatıyla insanıyettir.

Daima bir gaye-i hayale.

3. “Yazıda mesleğiniz nedir?” den ibaret olan bu sual pek mühim olduğu için cevabı pek vâsi olabilir. Bundan maksat hangi şubeyle iştigal ettiğimse şimdiye kadar hemen yalnız bir takım manzûmât ve neşâid yazmakla meşgul olduğumu, hangi mektebi kabul ve tercih ettiğimse hiçbir mektep tanımadığımı söyleyeyim. Bence filan veya falan mekteb yok, iyi veya fena, güzel veya çirkin var. –Tiyatro yazmak isterim.

4. Hayat-ı hususiye-i mesâimin hudûd-ı esâsiyesini ben de tayin edemem ki tebeyyün edebileyim.

5. Eserlerim içinde en ziyade sevdiğim yazmadıklarımıdır. Bu cevabı garabet-nümâ bir mukabele-i şairâne gibi telakki ile kâni olmayarak mutlaka ısrâr ederseniz ben de diyeceğim ki yüzlerce manzumeler içinde mutlak ve kat’i olarak filan demek bence doğru olamaz. Bir şairin mahdud bir vadide yazmasını tecvîz etmeyenlerdenim. Vâdi taaddüd ve tehâlûf edince tercihen sevilen eserler de taaddüd ediyor. Bununla beraber ve bu fikre binaen *Tayf-ı Girizân* adlı, bir iki yüz sahifeden müteşekkil ve kısm-ı a’zamı gayr-ı matbu bir neşîde-i dûr-ı dirâz en sevdiğim eser-i nâçizimdir.

H ü s e y i n C â h i d

Suallerinize kısaca cevap vereceğim:

1. Hiçbir meslek-i edebîyi meşk ittihâz edip ona tevfik-i hareket etmedim. Fikren realizme taraftarım. Eserlerimde buna muvaffak olabildim mi? Burasını iddia etmek bana düşmez, erbâb-ı tenkid tayin eder.

2. Arab, Acem müelliflerinden hiç birisine zerre kadar bir şey medyûn değilim. En çok Bourget’yi, Zola’yı, Daudet’yi, Flaubert’i, Maupassant’ı, Balzac’ı, hâsılı realistleri okudum. En çok Hippolyte Taine ile Paul Bourget’nin taht-ı tesirinde kaldım zannediyorum.

3. Yazılarımla yürüdüğüm gaye hissettiğimi tebliğden başka bir şey değildir. Edebiyatın bir vâsıta değil, bir gaye olduğuna kaniim.

4. *Tarîk, Sabah, Servet-i Fünûn, İkdâm, Tanîn* gazetelerine yazı yazdım.

5. En çok beğendiğim yazım, hiç takdir edilmeyen *Hayal İçinde* romanımdır.

19 Teşrin-i evvel 326

M e h m e d Â k i f

1. Hayalîlik ile hakikîliği mezc ederek kendim için mutedil bir meslek tayin etmek isterdim.

2. Nazmımla bugün yürümek istediğim gaye rezâil-i içtimâiyemizi ortaya koyup halkı bunlardan tenfire çalışmaktır. Zaten şiire Sâdî mesleğini taklid ile başladım.

3. Arabları çok okudum. Hamâsiyâtta Antere'nin, İbn Firâs'ın hikemiyâtta Mütenebbî'nin, garâmiyatta İbn Firâz'ın, Mecnun'un âşıkıyım. Endülüs şuarâsının nezâheti beni hayran eder. Acemlerden Sâdî'yi pek çok okudum. Öyle zannederim, en çok tesiri altında kaldığım edîb Sâdî olacaktır. Mısır müftüsü Şeyh Muhammed Abduh ile Mısır efâzıl-i şübbânından Muhammed Ferid Vecdî'den gayet büyük istifadem oldu.

Frenklerden en çok sevdiğim Lamartine ile Daudet'dir.

4. Müstear isim kullanmadım. Kendi ismimle vaktiyle yalnız *Resimli Gazete*'ye sonraları da yalnız *Sırat-ı Müstakim*'e yazı yazdım.

5. “Fatih Camii” ile “Seyfi Baba”yı beğenirim.

6. Matbu eserim *Müslüman Kadını* ünvanıyla intişâr eden mütercem bir kitaptır. Gayr-ı matbu eserlerim de mecmua-i eşârım ile isbât-ı vâcib için yazılmış “Hadîka-i Fikriye”, Müslümanlıkla medeniyeti tedkik maksadıyla telif olunmuş “Medeniyet ve İslam” nâmındaki iki eserin tercümesidir. Şeyh Muhammed Abduh'un dinî, içtimaî makalelerini de tercüme ettim.

7. Eslâftan Fuzûlî'yi müteahhirînden Kemal'i, Ziya'yı, hayatta olanlardan da Hâmid'i pek severim, pek takdir ederim.

Haleb Vali-i Esbâkı Reşid

Suallerinizin cevaplarını yazıyorum:

1. Bahis buyurduğunuz mesâlik-i tahrir hudûd-ı asliye üzerinde muayyen bir hüvviyet göstermekte ise de teferruatta şahsa tebaen bî-nihâye tagayyürât ile zâhirdir. Meselâ realist olan iki muharririn realizmi başka başka telakki, hiç olmazsa muhtelif suretlerde tatbik ettiğini daima görüyoruz. Şu kayd-ı ihtirâziyi arz ettikten sonra insanîyet-i mütefekkiyeye yakışan meslek-i edebînin realizm olması lâzım geleceği fikrinde bulunduğumu söyleyebilirim.

2. Arap müelliflerini okuyacak kadar Arapça bilmem. Acemlerden Sâdî'nin hayranıyım. Garb müelliflerinden –edebiyata maksur olarak– Hugo'yu, Musset'yi, Lamartine'i, Racine'i, Moliere'i, Corneille'yi, Cope'yi, Prudhomme'u, Zola'yı, Daudet'yi, Flaubert'i, Maupassant'ı, “Fransızca mütercem” Shakespeare'i çok okudum. Müellifin-i sâire miyânında Baudelaire, Verlaine, Regnie'yi de tedkik ettim. Shakespeare'le Moliere'i ve -sırf şair olmak üzere- Hugo'yu çok yüksek görürüm.

3. Bahis sırf edebiyata ait olarak hangi müellifin daha ziyade taht-ı tesirinde bulunduğumu şimdi göremiyorum. Çünkü hayatımın edvâr-ı muhtelifesinde bu müelliflerden bir kısmının ayrı ayrı tesiratını hissettiğimi bilirsem de şimdiki muhasala-i tesirimi filan veya falan müellife atfetmeğe imkân bulamıyorum.

4. Manzumâtımda telakkiyatımı tasvirden başka bir gaye takib etmedim. Sanat sanat içindir nazariyesini -bazı takayyüdât ile- kabule mâ- ilim. Mensurâtımda şiirin bütün havâdis-i kevnîye gibi revâbıt-ı müsmerreye tâbi olduğunu, zevk şahsîdir iddiasıyla âlem-i edebiyatı mahkûm-ı keyf ü heves etmek isteyenlerin zehâbı yanlış olduğunu isbat etmeği bir gaye ittihaz etmiştim.

5. Yazılarım makalât-ı müteferrikeden ibaret ve bir ism-i umumiyeden mahrumdur. Mecmua-i manzumâtımı da henüz neşretmedim.

6. Yazdığım manzumeler içinde “Valdeme” ünvanlı bir şiiri kendimce pek samimi olduğu için severim.

7. Şimdiye kadar hep H. Nâzım nâm-ı müstearıyla *Servet-i Fünûn*'a, bir aralık *Malûmat*'a mensur, manzum eserler verdim. Diğer bazı resâil-i

mevkute ile neşredilmiş olanlar da vardır zannediyorum. Bazı cerâid-i yevmiyeye de yazdımsa da bunların edebiyata taalluk edeni pek azdır. Suallerinize mümkün olduğu kadar muhtasar ve müfid cevap vermek istedim; bilmem kâfi mi?

16 Teşrin-i sâni sene 336

S a i d

Bu kem-bidâa hakkında ibrâz buyurduğunuz teveccühât ve iltifât-tan dolayı arz-ı teşekkürât ederim.

Pek çok üdebâ ve hükemâyı hayret ve tereddüt içinde bırakan “realizm” mesleğinin sâliki veyahud o mesleği merdûd-ı nazar-ı itibâr edecek derecede hudûd-ı iktidar-ı âcizânemi bilmezlerden değilim.

Tebeddülât-ı hâtıramız tebeddülât-ı hürriyetperverâne ve daha mü-nâsip tabir ile tebeddülât-ı hürriyet-cûyâneden ibaret ve “romantizm” ise “edebiyatta hürriyet” olduğundan bu mesleği cümlemiz dâire-i kuvâyı edebiyemiz dâhilinde iltizâm etmeliyiz itikâdındayım.

Sefil, sakil bir takım tabirât icât etmek hürriyet-i edebiyeyi su-i istimâl ve su-i istimâl ise bir şeyin esasen fena olmasına gayr-ı dâldır. Cehl düşmanı ve maarif âşığı olan ve mülkümüzde maarif-i cedidenin vâzı-ı esâsı bulunan pederim Kemal Paşa merhum pek küçük yaşında tahsilime sa’y eylediğine mebni oldukça mükemmel ders gördüğüm gibi Hoca Mecid Efendi merhumdan Makamat-ı Harirî’nin hayli miktarını okudum.

Çalışkanlığımdan pek hoşnut olan pederim, Fârisî’yi bizzat tedris eyleyip bi’n-nisbe kalîl bir zaman içinde Şevket’in kasâid-i meşhuresini okumaya ve bilâ-taab istihrâc-ı meâniye muktedir olduğumu gören pederim gezdiğim yerlerde dahi eğlence makamında yine Arabî ve Fârisî kitaplar okumaklığımı arzu ederek Arap’tan Binbir Gece ve Fârisî’den Dimne ve Kelile hikâyelerini verdi.

Hattâ bunlar büyük formada basılmış kitaplar olduğuna binâen beşer onar sahife koparıp bir gün birini ertesi günü diğerini cebime vaz’ ile gezdiğim yerlerde tatlı tatlı okur idim.

Hâhiş-i mütalaa o zamandan başlayıp “okumaksızın geçirilen vakit izaa olunmuş vakittir” mütalaaasına ibtinâen sinn-i pîride bile hiçbir

yerde hiçbir mesirede hiçbir eğlence mahalinde dahi kitapsız eğlenemem.

Ders almak suretinde olan tahsilimi ikmâl etmeğleğimle beraber hüsn-i tesadüf olarak pederim Berlin sefiri nasb olunduğu ve maarif-i şarkiyede biraz daha ilerlemekliğim için muvakkaten beni İstanbul'da bırakmışsa da onun azîmetinden bir sene sonra validem vefat eylediği cihetle beni Berlin'e aldirmış ve derhal mektebe vermiştir.

Zaten bir miktar Fransızca öğrenmeye başlamış olmakla beraber o vakit Fransızca'm zayıf idiye de Almanya mekteplerinde Fransızca'ya pek ziyade ehemmiyet verilmekte olmakla Fransız meşâhîrinin en meşhur eserlerini bil-etrâf okuttular.

Rey verircesine meşâhîr hakkında arz-ı takdirât veya takbihât etmeyi havsala-i insafa sıkıştırmak abd-i âcize göre muhâl olması sebebiyle ol bâbdaki sual-i âlinize cevap veremem.

Zira Arap ve Acem ve Garb edebiyatının derecesine lisanımızın edebiyatı henüz vâsıl olamamış olmasına binaen bu yolda muhakemâta girişmek bizim için “Sohbet-i sadre karışmak gibidir dehlizden” kavline mâ-sadaktır.

“Journalisme” âlemine Kemal'in maiyetinde olarak *Tasvir-i Efkâr* gazetesıyla girip, muahharen bizde birinci resimli gazete olmak üzere çıkan *Âyine-i Vatan* gazetesinin sahibi Hacı Ârif, Kemal'den bir muharrir istemiş ve Kemal abd-i âcizi intihab etmiş olmasına mebni o gazeteyi çıkardığım ve muahharen *İstanbul, Hakaikü'l-Vekâi, Vakit, Tarîk* gazeteslerine baş muharrirlik eylediğim gibi *Şark* ünvanıyla Beyoğlu'nda bir gazete neşrettim.

Sair âsâr-ı matbuam pek kalîl olup Jean Jacques Rousseau'nun ulûm ve fûnûn aleyhindeki nutk-ı meşhurunu bi't-tercüme *Fezâil-i Ahlâkiye ve Kemalât-ı İlmiye* nâmıyla neşrettiğim eser haylice velveleyi mucîb olmuş ve *Hukuk-ı Düvel, Usul-i Maişet-i İnsan, Sefirler ve Şebenderler* nâmlarıyla yazdığım resâil dahi ammece fevk-al-me'mul mazhar-ı hüsn-i nazar kabul olup matbaa-i Ebüzziya'nın nefâset-i tab'ı ise her birine revnak vermiştir.

Şiir ve lisanda mesleğim hürriyet-perverânlik ve rast-gûluk olup rast-gûluk ciheti pek çok düşman peyda etmekliğime sebep olmasıyla “olmaz” redifinde söylediğim bir gazelde

Rast-gûlukta inad eyleyen ehl-i kalemin
Değme âsârı pesen-dîde-i yârân olmaz

diye feryad etmiştim.

Suver-i gûn-â-gûn ile devr-i istibdâdın hakkımda revâ gördüğü mezâlîm ve âkıbet uğradığım dokuz sene kalebendlik belâsı dahi yine o rast-gûluk netâyicinden olup menfada yaptığım ve muahharen *Sabah* gazetesiyile neşreylediğim “hasbihal” tarzındaki manzumede

“Zabt olunmaz at gibi vurdun beni yerden yere
Nesr ü nazmından neler çektim senin ey hâme ben.”

demiş olmaklığım pek çok kimsenin hoşuna gitmiş olduğundan ahib-badan iltifatnameler aldım.

Tarîk gazetesinde iken pek çok mübâhesât meydanlarına girip lehülhamd her mebhasta galebeye nâiliyetim dahi nice erbâb-ı kalemin husumetlerini dâi olduğuna binâen yine o hasbihâlde:

Cümle ihvân-i kitâbet hasm-ı cân olmuş bana
Hep salâ-hân olduğumdan sahne-i aklâma ben

beytiyle o ciheti göstermiştim.

Zulm-i istibdâd ben menfada iken kitaplarımı müsâdere eyleyip hem pederimden kalan kitaplar ve hem çocukluğumdan beri yegâne sermaye olarak topladığım eserler bir rivayete göre Çemberlitaş hamamının külhanında ihrâk olunmuş ve diğer bir rivayete göre Beşiktaş'tan çuvalarla denize ilka edilmiştir.

Ulûm-ı hukukiye ile senelerce tevaggulümün semeresi olarak iki sene sa'y ve ikdam ile meşhur “Ortolan”ın lisanımıza nakleylediğim *Hukuk-ı Cezaiye*'si dahi o meyânda adem-i âbâda gitmiştir.

Gazetelerde nâm-ı müsteâr kullanmadığım gibi imza vaz'ına dahi hâcet görmeyip baş muharrirlik sıfatıyla ve âlemin malûmu olan selîka-i kitabetimle neşriyatında bulunur idim.

Fıkarât-ı latifeden olarak bir gün Midhat Efendi ile ve Muallim Naci ile bir mahalde üçümüz musâhebet ederken Naci: “Ben Said Bey'in

kitabetini zîrinde imza vaz' olunmuş gibi tanırım.” dedikte Midhat Efendi “Hatâ ediyorsun imza taklit olunur ama o kitâbet taklid olunmaz.” diye mukabele eylemiştir.

Kuvve-i istibdâdiyenin en feveranlı zamanlarında bile “Teşhir-i İzmihlâl”in tamamını ketm etmeksizin meydana vaz' ettim.

Kitabetimizin ıslahına istibdâd mânia teşkil eylemekte olup şimdi ise öyle mevâni kalmadığına mebni karîben büyük büyük ıslâhat-ı nesriye ve nazmiyeye muvaffakiyetimiz me'mul ve bu bâbda ihmal görülür ise ondan erbâb-ı şübbânımız bihakkın mesuldür.

Güzel yazmak güzel düşünmekle hâsıl olacağı hakikatini daha tamamiyle teslim edemiyoruz.

Lahzâ-i âsâr-ı cedidenin çoğunda eski “tezyin-i elfâz” kaidesine bedel “tebdil-i elfâz” kaidesinin cereyanını maa-t-teessüf görüyorum.

Mütercimlere bir hizmet olmak üzere âcizâne neşreylediğim *Galatât-ı Tercüme*'nin on dokuzuncu defteri Matbaa-i Ebüzziya'da derdest temsil ve on sekiz defterin nâil olduğu rağbete o defter dahi nâil olur ise defâtir-i mezbûrenin neşrinde ber-devâm olacağım vâreste-i delildir.

Nâil-i rağbet-i mahsusa olan âsâr-ı kemterânemden biri dahi *Usul-i Mesuliyet-i Vükelâ* risâlesidir.

Vükelâ-yı fehhâm hazerâtınca nasıl telakki olduğuna muttali değilsem de halktan çok rağbet gördüm.

Her türlü ıslâhat-ı edebiye ve ilmiyeyi merdümek-i çeşm-i iftiharımız olan gençlerimizden bekleriz.

Lâzime-i mâneviye olarak es'ile-i aliyyenizin her birine cevap verdim.

Yalnız “eslâf-ı Osmaniyenin Abdülhak Hâmid'e kadar olan erbâb-ı kalemi içinde kimleri takdir buyuruyorsunuz?” sualine “Ânı var âhire sor, diğere sor, sorma bana” niyazıyla mukabeleden başka bir şey elimden gelmez.

Said*

Mektubunuzu aldım. Edebiyata müteallik efkâr ve âsârımı sual lütfunda bulunduğunuza teşekkür ederim. Romantizm tessür ve takaddürü lüzumundan ziyade tezyîd veya tenkîs ediyor. Klasizm mütefekkirinin her ferdine mahsus ve o da ferdin fizyolojik havâssından münbais olacak efkâr veya muhakemâtı selb ederek kendini mahsur bir daireye ithal etmiyor mu? O halde şahsiyetle mütefâvit olan fikir tabiat-ı hakayıkı teshir edebilir mi?

İdealizm mevzuu hudûd-ı tabiat hâricine çıkaracağından müfekki-reyi yanlış düşünmeye alıştırır zannındayım. Muhakemâtımda hatâ etmiyorsam meslek-i sahîh “realizm” mesleğidir.

Arap ve Acemin müelliflerinden vakit buldukça bir hayli kitap okudum. Hiç birinin tesiri altında kalmadım. Zira bu kavimlerin telifâtı ekseriyetle felsefiyât ve eş’ârdan ibâret olduğu halde Arablar felsefede Eflatun’un mesleğini taklitten başka bir şey yapmamışlar. İlâveten ve iktirâhen ortaya koydukları efkâr da saadet-i beşere delâlet eder şeyler değil. Acemler ise hayaliyâtı tabiat ve hakikate feda etmişler, tabir-i veciz ile edebiyatı eğlence makamında kullanmışlar. Şurasını maa’l-cezm beyan etmeliyim ki Arap ve Fars lisanlarına elsine-i müfide mahiyeti vermek, hususen bunların edebiyatında teceddüd vücuda getirmek güç değildir. Lisanımızda ise -belki hükmümde hatâ ediyorum- bu inkılâba müstakbelâtta istidad görmem. Elsine-i Garbiyeye ıttilaât artarsa, hey’et-i içtimaiyemizce medeniyetin havâss-ı hayaliyesi değil havâss-ı fi’liyesi vücuda gelirse o tesirlerle müfekki-reler tevsî’ eder. Üdebânın mesâi-i ciddiyesi de munzamm olmak şartıyla lisanımızda iyi düşünmek, iyi söylemek, iyi yazabilmek melekeleri hâsıl olabilir. Lâkin bu terakkinin nisbeti bir nisbet-i mahdude-i izâfiyeden ibaret olacaktır. Yani lehçemiz beyne’l-akvâm bir mahal, hayyiz-i hâss tutamayacaktır zannındayım.

Yazılarda bir gayeye teveccüh etmek mesâlik-i edebden birini iltizâma tevakkuf eder. Hükûmet hizmeti ise ona mâni idi. Binaenaleyh takdire şâyân âsârım yoktur. “Cihân-ı edebiyatta devir devir hükümler-mâ olan mesâlik-i tahrirden hangisine müntesib yahud hangisini mürevvec olduğumu” da sual buyuruyorsunuz. On sekizinci on doku-

* Esbâk sadrazam Said Paşa merhumdur. Malûmunuzdur ki Said Paşa, gazetecilik hayatına *Ceride-i Havâdis* gazetesiyle girmiş ve bir çok mübahesât-ı edebiyeye iştirâk etmiş idi.

zuncu asırda zuhur eden Fransız müelliflerinden bir haylisi ahenkdâr, füsunkâr kalb-i beşeri müsahhir surette üslûb-ı beyana mâlik oldukları malûmunuzdur. Tercihe girişilirse on sekizinci asır âsârının, bir kısmını idrâk ettiğimiz on dokuzuncu asır telifatına takdime vehleten zihin meylediyorsa da tercihte hükm-i kat'i benim işim değildir. Victor Hugo'nun âsârını pek severim. İrâd buyurduğunuz es'ileye cevaplarım bundan ibarettir. Tahiyât-ı hâlisânemi kabul etmenizi rica ederim.

21 Teşrin-i evvel 326

H ü s e y i n S u a d

Odesa'dan dün geldim. Bu gün mektubunuza kavuştum. İşte suallerinizin cevapları:

1. Realizm mesleğine sâlikim.
2. Frenkten, Araptan, Acemden hiçbir şiir okumadığımı size temin ederim. Ve tabî hiçbir müellifin taht-ı tesirinde de kalmadım.
3. Yazılarımı daima ihtisâsâtıma tebâen yazdım.
4. Eserlerim içinde *Lâne-i Melâl*'de münderic “Tedfin”, “Beybaba”, “Zehirli Çiçek”, “Rüya”, “Kuşlar ve Şabkalar”, “Çiçek Tarlası”nı beğenirim.
5. Matbu olarak *Lâne-i Melâl*, *Kirli Çamaşlıklar*; gayr-ı matbu Kundak Takımları, Fanteziler, Malûm ve Meçhul, Lale Devri eserlerim vardır.
6. İsmimle *Servet-i Fünûn*'a, nâm-ı müstearla *Kalem* gazetesine yazı yazdım ve yazıyorum.
7. Eslâftan Fuzûlî benim ruhumdur.

25 Teşrin-i evvel 326

H a l i d e E d i b

Mensur şiirlerimin ekserisi semboliktir. Romanlarım biraz natüralist biraz da realisttir. Eserlerimin bir çok kısmı da idealisttir. Romanizm ve klasizm mesleklerini hiç sevmem. Hattâ kadîm Yunanlıların, Romalıların değil Acem ve Fransız klasiklerini bile sevmem. Acemlerden Ömer Hayyam en çok sevdiğim bir şairdir. Rus edebiyatını pek çok sevdim ve bütün âsârını okuduğum Tolstoy'a bile Dostoyevski'yi tercih ederim. Âdeta bir menbâ-i mukaddes gibi daima okuduğum Shakes-

peare'dir. En çok sevdiğim romancı Charles Dickens ve en çok sevdiğim eseri *Copperfield*'dir. Fakat bütün en çok okuduğum muharrirler ve eserleri hakkında mütâlaatımı yazmak sahifeler dolduracağı gibi zannıma kalırsa müntahabâtınıza pek de faidesi olmaz. Şimdiye kadar okuduğum âsârın üzerime ayrı ayrı hangi nokta-i nazardan tesirleri olduğunu tahlil etmek ve yazmak pek uzun bir etüd olur. Bu ancak otobi-yografimi yazdığım zaman yapılacak şeydir.

Yazdığım gazeteler *Tanîn*, *Resimli Kitab*, *Musavver Muhit*, *Şehbal*, *Akşam*, İngilizce *Nation*, *Manchester Guardian*, (İngiltere'de), Amerika'da intişar eden *Out Look* gazeteleridir. Nâm-ı müstearla bir satır yazı yazmadım. Müteferrik, mensur şiirlerim arasında toplamanızı tavsiye edeceğim "Harab Mabetler", "Ruh-ı Mütehâccir", "Sultan Osman'ın Selâmı" ve diğer hatırâtın birincisidir. Küçük hikâyeler arasında "Ana Hisleri", "Zılâl-i Emvât", "Ervâh-ı Makamât" en ileridir. *Seviye Talib*'in de alınabilen bazı sahifeleri vardır.

İhtirâmâtımı kabul ediniz efendim.

Yozgat, 26 Teşrin-i evvel 1326

"AN IMPORTANT SURVEY PUBLISHED IN *SERVET-I FÜNUN* REVIEW: "TAHKİKAT-I EDEBİYE SÜTUNLARI""

Abstract

Informative surveys and interviews are extremely important sources to get some information about authors. "Diyorlar ki (1918)", prepared by Ruşen Eşref, is the first and one of the most important examples of this kind of studies for the Turkish Literature. This interview gets a lot of attention and a year after this study, a survey, "Tahkikat-ı Edebiye Sütunları", was published in "Servet-i Fünun" review. It is also one of the first surveys in Turkish Literature. The goal of this survey was to provide information about existing authors to future literature historians. In this survey there were some questions asked such as: What do you think about literature movements? Which literature movement would you prefer? Who is your favorite author and which author impresses the you most? Have you ever used a nickname? etc. The most popular

seventeen authors (Abdülhak Hamid, Cenab Şehabeddin, Süleyman Nazif, Sami Paşazade Sezai, Faik Ali, Hüseyin Cahid, Mehmed Akif, Ahmed Reşid, Kemal Paşazade Said, Said Paşa, Hüseyin Suad, Halide Edib, Yusuf Akçura, Ali Ekrem, Ali Kami, Ahmed Hikmet, Rıza Tevfik) answered the questionnaire. Here, for the first time, this survey is translated to Latin alphabet and published.

Keywords

Modern Turkish Literature, poll, Servet-i Fünûn.